

Vastaus kirjalliseen kysymykseen KKV 152/2022 vp

Vastaus kirjalliseen kysymykseen kansallisen kulttuuriperinnön turvaamisesta digitaalisessa muodossa

Eduskunnan puhemiehelle

Eduskunnan työjärjestyksen 27 §:ssä mainitussa tarkoituksessa Te, Arvoisa puhemies, olette toimittanut asianomaisen ministerin vastattavaksi kansanedustaja Sakari Puiston /ps näin kuuluvan kirjallisen kysymyksen KKV 152/2022 vp:

Miten varmistetaan kulttuuriperintöaineiston säilyminen esimerkiksi tulipalo- tai konfliktitilanteissa,

onko hallitus myöntämässä lisärahoitusta aineiston digitointiin ja

onko sillä konkreettista suunnitelmaa kansallisen digitointikeskuksen perustamiseksi?

Vastauksena kysymykseen esitän seuraavaa:

Yhteistä, suojeltavaa kulttuuriperintöämme ovat arvokkaat taide- ja esinekokoelmat, luonnontieteelliset kokoelmat, valokuvat, kirjat ja muut painetut aineistot, äänitteet, elokuvat, arkistokokoelmat, rakennukset ja niiden kiinteät sisustukset, rakennetut alueet sekä muinaisjäännökset. Irtainta kulttuuriperintöä säilytetään museoissa, arkistoissa ja kirjastoissa sekä yksityisissä kokoelmissa. Kiinteään kulttuuriperintöön kuuluvien rakennusten ja arkeologisten kohteiden omistajat voivat olla yksityishenkilöt, yritykset, erilaiset yhteisöt ja säätiöt sekä valtio ja kunnat.

Kulttuuriperintöä suojellaan kansallisella lainsäädännöllä sekä kansainvälisin sopimuksin. Suomi on ratifioinut keskeiset kansainväliset kulttuuriperinnön suojelua koskevat sopimukset mm. Unescon Haagin vuoden 1954 sopimuksen pöytäkirjoineen koskien kulttuuriomaisuuden suojelua aseellisen selkkauksen sattuessa. Tämä sopimus velvoittaa Suomea jo rauhan aikana ryhtymään tarpeellisiin toimenpiteisiin kulttuuriomaisuuden suojelemiseksi. Kulttuuriperintöön kohdistuviin uhkiin varautuminen eli kulttuuriomaisuuden suojelu on tunnistettu myös osaksi Yhteiskunnan turvallisuusstrategian (2017) elintärkeitä toimintoja osana henkisen kriisinkestävyyden ylläpitämistä.

Kulttuuriperintö voi olla uhattuna hyvin eri tyyppisissä tilanteissa. Tunnistettuja uhkatilanteita ovat muun muassa erilaiset äkilliset onnettomuudet ja luonnonkatastrofit (kuten tulipalot, tulvat, räjähdysonnettomuudet, myrskyt) sekä pitkäkestoiset uhat kuten ilmastonmuutoksesta aiheutuva

sään ääri-ilmiöiden lisääntyminen. Onnettomuusriskeihin varautuminen koskee kaikkea kulttuuriperintöä, ilmastomuutoksen vaikutukset uhkaavat erityisesti rakennettua ja arkeologista kulttuuriperintöä. Kulttuuriomaisuuteen kohdistuu myös tahallista ilkivaltaa ja rikollisuutta kuten varkauksia ja laitonta kaupankäyntiä, jonka riski kasvaa muiden häiriötilanteiden aikana. Myös sähkönjakelun ja tietoliikenteen häiriöt ovat uhka erityisesti irtaimen kulttuuriomaisuuden säilyttämiselle sekä digitaalisessa muodossa oleville aineistoille. Kyberuhat lisäävät kulttuuriperinnön säilyttämiseen ja kulttuuriomaisuuden suojeluun käytettyjen tietojärjestelmien, digitaalisten palvelujen ja tietovarantojen toimivuuden ja säilymisen riskejä.

Pelastuslaki (379/2011) ja valtioneuvoston asetus pelastustoimesta (407/2011) sisältävät säännöksiä rakennuksen omistajien ja haltijoiden omatoimisesta varautumisesta. Rakennuksen omistaja ja haltija, virasto tai laitos on asianomaisessa kohteessa ja muussa toiminnassaan velvollinen ehkäisemään vaaratilanteen syntymistä, varautumaan henkilöiden, omaisuuden ja ympäristön suojaamiseen vaaratilanteessa sekä sellaisiin pelastustoimenpiteisiin, joihin ne omatoimisesti kykenevät.

Pelastuslain 15 §:ssä ja valtioneuvoston asetuksessa säädetään velvollisuudesta laatia pelastussuunnitelma kulttuuriomaisuuden suojelua koskevissa Suomea sitovissa kansainvälisissä sopimuksissa kulttuuriomaisuudeksi määriteltyihin ja sitä sisältäviin rakennuksiin ja kohteisiin sekä muihin lakien ja asetusten nojalla kulttuuriomaisuutena suojeltuihin rakennuksiin ja kohteisiin. Pelastussuunnitelman tulee henkilöturvallisuuden lisäksi sisältää suunnitelma kulttuuriperinnön pelastamiseksi. Suunnitelma tehdään yhteistyössä paikallisten palo- ja pelastusviranomaisten sekä henkilöstön kanssa ja sen toimintamalleja harjoitellaan säännöllisesti. Tarkempia ohjeita varautumiseen, ennakoivaan suojeluun ja toimintaohjeisiin kriisitilanteissa on saatavissa Museovirastosta (<https://www.museovirasto.fi/fi/tietoa-meista/varautumisohjeet>).

Opetus- ja kulttuuriministeriö selvittää parhaillaan yhteistyössä Museoviraston kanssa Unescon Haagin sopimuksen mukaisen kulttuuriomaisuuden luettelon vahvistamiseen liittyviä tarpeita ja toimenpiteitä. Omatoimisen varautumisen ohella tärkeitä ennakoivia suojelutoimenpiteitä olisivat esimerkiksi kulttuuriperinnön dokumentointi ja digitalisointi esimerkiksi edistämällä kulttuuriperintökohteista laadittavia 3 D –mallinnoksia. Kulttuuriperintöaineistoja digitalisoimalla voidaan myös parantaa niiden saavutettavuutta sekä suojata hauraita tai paljon käytettäviä aineistoja kulumiselta sekä estää niihin kohdistuvia väärinkäytöksiä ja varkauksia.

Opetus- ja kulttuuriministeriö tukee arkistojen, kirjastojen ja museoiden digitaalisten kulttuuriperintöaineistojen saatavuutta, käyttöä ja säilyttämistä eri tavoin sekä erillisrahoituksella että osana kulttuuriperintölaitosten normaalia toimintarahoitusta. Ministeriön vuosittain 3,5 miljoonalla eurolla rahoittamaan Digitaalisen kulttuuriperinnön kokonaisuuteen kuuluu kaksi kansallista muistiorganisaatioiden yhteistä palvelua. Kansalliskirjasto ylläpitämä Finna-palvelu tuo yhteen yli 400 arkiston, kirjaston ja museon digitaaliset aineistot (2,5 miljoonaa digitaalista objektia) ja palvelut.

Tieteen tietotekniikan keskus CSC:n ylläpitämä Kulttuuriperintö-PAS-palvelu varmistaa digitaalisten kulttuuriperintöaineistojen säilyvyyden pitkälle tulevaisuuteen. Osa kokonaisuuden rahoituksesta tulee taide- ja kulttuuripolitiikan toimialan Digitaalisen kulttuuriperinnön saatavuuden ja säilyttämisen budjettimomentilta, jonka määrärahasoa korotettiin 150 000 eurolla vuonna 2022.

Digitaalisen kulttuuriperinnön kokonaisuuden toimenpiteiden lisäksi kulttuuriperintölaitokset digitoivat kokoelmiaan, ylläpitävät järjestelmiä ja tarjoavat asiakkailleen digitaalisia palveluita omilla toimintamenoillaan.

Kansallisarkisto harjoittaa sekä takautuvaa digitointia että massadigitointia. Takautuvassa digitoinnissa se digitoi säilytyksessään olevaa paperimuotoista aineistoa sähköiseksi. Tällä hetkellä Kansallisarkiston kokoelmista, jota on yhteensä yli 230 hyllykilometriä, noin neljä prosenttia on digitaalisesti saatavilla. Kansallisarkiston arvion mukaan sen aineistosta kuitenkin vain noin 20 prosenttia (40 kilometriä), on paljon kysyttyä ja käytettyä aineistoa. Kansallisarkiston lähiaikojen tavoitteena onkin juuri käytetyimpien aineistojen takautuva digitointi. Sen sijaan Kansallisarkiston koko aineiston digitointi olisi kallista ja veisi vuosikymmeniä. Tähän opetus- ja kulttuuriministeriöllä ei ole valtiontalouden kehysten puitteissa ollut mahdollista osoittaa erillisrahoitusta.

Massadigitoinnissa Kansallisarkisto digitoi valtion viranomaisilla olevat pysyvään säilytykseen määrättyt eli arkistoitavat aineistot digitaalisiksi Kansallisarkistoon siirron yhteydessä. Vuodesta 2021 alkaen Kansallisarkisto on ottanut valtionhallinnosta vastaan vain digitaalista aineistoa. Massadigitoinnin tavoitteena on digitoida valtion viranomaisten pysyvästi säilytettäviä asiakirjoja niin, että alkuperäiset paperiset asiakirjat voidaan sähköisen säilytyksen ja käytettävyyden varmistamisen jälkeen hävittää, vaikkakaan kulttuurihistoriallisesti arvokkaita asiakirjoja ei hävitetä. Pysyvästi säilytettävää Kansallisarkistoon siirrettävää massadigitoitavaa valtion eri virastojen asiakirja-aineistoa on eri virastoissa Kansallisarkiston arvion mukaan noin 145 hyllykilometriä. Kansallisarkiston toimintamenoihin on osoitettu vuosina 2018-2019 yhteensä 3,175 miljoonaa euroa massadigitoinnin suunnitteluun ja pilotointiin. Kehyspäättös vuosille 2020-2023 sisältää Kansallisarkiston massadigitointiin 1,5 miljoonaa euroa vuodessa vuosille 2020-2023. Kansallisarkisto on laajentanut massadigitoinnin tuotantoa Helsingistä Mikkelin keskusarkistoon vuonna 2021.

Museotilaston tietojen mukaan kulttuurihistoriallisten esinekokoelmien laajuus vuonna 2020 oli 4 883 000 objektia, joista digitoitu 34,5 %, taidekokoelmien laajuus 357 500 teosta, joista digitoitu 69 %, valokuvakokoelmien laajuus 24 633 000 kuvaa, joista digitoitu 15,6% ja luonnontieteellisten kokoelmien laajuus 15 377 000 näytettä, joista 5 % digitoitu. Opetus- ja kulttuuriministeriö on tukenut viime vuosina museoiden digitointia noin 500 000 eurolla vuosittain osana Digitaalisen kulttuuriperinnön kokonaisuutta. Hankeavustuksilla on pystytty tukemaan eri kokoisten museoiden monipuolisten kokoelmien digitointia ja julkaisemista Finna- ja Europeana -palveluissa. Hankkeissa on muun muassa kehitetty museoiden osaamista ja menetelmiä kulttuuriperinnön 3D-

mallintamiseen. Vuonna 2022 Museovirasto on käynnistänyt digitoinnin laadunkehittämishankkeen, jossa luodaan museoiden yhteinen digitoinnin laatuohjeistus.

Maaliskuun lopussa luonnoksena julkaistun Suomen digitaalisen kompassin Suomen digitalisaation vision 2030 mukaan Suomi edistää yhteistä eurooppalaista kulttuuriperinnön data-avaruutta noudattamalla yhteisiä standardeja ja toimintamalleja digitaalisen sisällön ja metadatan tuottamisessa ja jakamisessa, digitoimalla kulttuuriperintöä ja asettamalla aineistot saataville Europeanan kautta.

Hallituksella ei ole tällä hetkellä erillisen kansallisen digitointikeskuksen perustamiseksi toimenpiteitä valmisteilla. Digitointia tehdään eri puolilla Suomea kulttuuriperintölaitosten tiloissa tai hankkimalla digitointia siihen erikoistuneilta yrityksiltä. Erityisesti Kansallisarkistolla ja Kansalliskirjastolla on tehokkaat prosessit ja nykyaikaiset infrastruktuurit suurtenkin määrien digitointiin, myös Museovirasto on kehittänyt massadigitointikyvykkyyksiään. Muistiorganisaatioilla on jo pitkän aikaa ollut tiivistä yhteistyötä yhteisten palveluiden lisäksi myös esimerkiksi tiedon yhteentoimivuudessa kuten esimerkiksi kuvailun kehittämisessä.

Helsingissä 21.4.2022

Tiede- ja kulttuuriministeri Antti Kurvinen

VN/10421/2022-OKM-2

Seuraavat henkilöt ovat allekirjoittaneet tämän asiakirjan sähköisesti /

Följande personer har undertecknat denna handling elektroniskt /

This document has been signed electronically by the following persons: